

Språkutvikling for barn med autisme

Hvordan arbeider barnehagen med språk- og kommunikasjonsutvikling for barn med autisme?

Frida Finnema

Kandidatnummer 5032

Bacheloroppgave

BHBAC3970

Trondheim, mai 2020

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innholdsfortegnelse

Bacheloroppgave	0
1.0 Innledning	5
1.1 <i>Beskrivelse av temaet</i>	5
1.2 <i>Bakgrunn for valg av tema</i>	6
1.3 <i>Bacheloroppgavens oppbygging</i>	6
2.0 Teori	7
2.1 <i>Hva er autisme?</i>	7
2.2 <i>Kjennetegn ved barn med autisme</i>	7
2.2.1 <i>Sosiale ferdigheter</i>	8
2.2.2 <i>Atferd</i>	8
2.2.3 <i>Språk og kommunikasjon</i>	8
2.2 <i>Viktighet av autismeforståelse</i>	9
2.3 <i>Hvordan tilrettelegge for barn med autisme</i>	9
2.3.1 <i>Kartlegging</i>	9
2.3.2 <i>Struktur</i>	10
2.3.4 <i>Non-verbal kommunikasjon</i>	12
2.3.5 <i>Hva er ASK?</i>	12
2.3.6 <i>Lek – en viktig læringsarena</i>	14
2.4 <i>Ledelse</i>	16
2.5 <i>Foreldresamarbeid</i>	17
3.0 Metode	17
3.1 <i>Valg av metode</i>	17
3.2 <i>Planlegging av datainnsamling</i>	18
3.3 <i>Utvalg av informanter</i>	19
3.4 <i>Beskrivelse av gjennomføring</i>	19
3.5 <i>Analysearbeid</i>	19
3.6 <i>Metodekritikk</i>	20
3.6.1 <i>Reliabilitet</i>	20
3.6.2 <i>Validitet</i>	20
3.7 <i>Etiske retningslinjer</i>	20
3.7.1 <i>Informert samtykke</i>	21

3.7.2	Konfidensialitet	21
4.0	Funn.....	21
4.1	<i>Kartlegging.....</i>	21
4.2	<i>Struktur og fastsetting av mål</i>	21
4.3	<i>Metoder for kommunikasjon med barn med autisme</i>	22
4.4	<i>Personalets kunnskap</i>	23
4.5	<i>Personalledelse.....</i>	23
4.6	<i>Foreldresamarbeid</i>	23
5.0	Drøfting og analyse	24
5.1	<i>Kartlegging.....</i>	24
5.2	<i>Struktur.....</i>	24
5.3	<i>Metoder for kommunikasjon for barn med autisme</i>	25
5.4	<i>Personalledelse.....</i>	26
5.5	<i>Foreldresamarbeid</i>	26
6.0	Handlingsalternativer	26
6.1	<i>Dele barn inn i smågrupper og tilpasse leken etter barnas interesser</i>	27
6.2	<i>Kompetanseutvikling</i>	27
7.0	Konklusjon	27
8.0	Vedlegg	29
	<i>Vedlegg 1</i>	29
	<i>Vedlegg 2</i>	30
	<i>Vedlegg 3</i>	30
	<i>Vedlegg 4</i>	31
9.0	Litteraturliste	32

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg tatt for meg utviklingen av språk for barn med autisme. Jeg har utarbeidet et teorigapittel som tar for seg viktige momenter innenfor autisme, og viktige punkter innenfor språkutvikling for barn med autisme. Min problemstilling er:

Hvordan arbeider barnehagen med språk- og kommunikasjonsutvikling for barn med autisme?

For å kunne besvare denne problemstillingen har jeg benyttet meg av en kvalitativ metode, der jeg har brukt dybdeintervjuer for å samle inn data. Det ble benyttet et kvalitativ design, fordi jeg måtte undersøke et tema grundig, og jeg synes det var hensiktsmessig å benytte et kvalitativt design for å besvare problemstillingen. I utvalg av informanter som skulle besvare spørsmålene på intervjuene gjorde jeg et strategisk utvalg av informanter, ut ifra hvem jeg mente det var hensiktsmessig for å besvare problemstillingen. I etterarbeidet med dataene reduserte jeg informasjonsmengden til kun det som var nyttig og relevant for problemstillingen min.

Teorien er satt opp ved at jeg tar for meg en beskrivelse av hva autisme er, og videre går inn på hvilke metoder man bør benytte seg av, for å tilrettelegge for barn med autisme.

Ved å analysere svar fra intervjuer opp mot teori ser jeg at barnehagen utfører kartlegging og struktur på en svært god måte. Barnehagen benytter seg av en alternativ og supplerende kommunikasjon ved hjelp av ASK for barn med autisme. Dette er med på å fremme språkutviklingen for barn med ASF.

Teorigapittelet tar for seg i hvilken grad lek kan være en viktig faktor for å lære og fremme språkutvikling. Her nevnes viktigheten av å dele barn i smågrupper, og å tilpasse seg barnas interesser i planlegging av aktiviteter og leker. Ved å analysere funn opp mot teori ser man her at barnehagen i for liten grad deler barn oppi smågrupper og at barnehagen i for liten grad tilpasser seg barnets interesser. Dette kan være med på å påvirke språkutviklingen i en negativ retning.

Videre tar teorigapittelet for seg viktigheten av god ledelse, deriblant kompetanseutvikling der man ser at det virker som om barnehagen har tilfredse og motiverte medarbeidere. Sett på en annen side har ikke alle ansatte den kompetansen som trengs, noe som kan påvirke motivasjonen, i den grad at man ikke klarer å avdekke anerkjennelsesbehovet i henhold til Mashlows behovspyramide. Kompetanse hos ansatte som jobber med barn med ASF er helt

avgjørende for å utvikle språket. Det er derfor viktig at ledelsen tilrettelegger for kompetanseutvikling, for eksempel gjennom deling av taus kunnskap.

I en barnehagehverdag som kan preges av sykefravær blant de ansatte er det viktig at man som barnehage har ansatte som har den riktige og nødvendige kompetansen som kan steppe inn i arbeid med barn med autisme. I henhold til analysen ser det ut til at ikke alle ansatte har kompetansen som trengs, noe som kan påvirke arbeid med barn med autisme ved fravær.

Ut ifra analysen samarbeider barnehagen godt med foreldre, der alle har et gjensidig samspill og kommer med sine tanker og innspill. Foreldresamarbeid blir sett på som en viktig faktor for at barna skal ha et trygt miljø i barnehagen, noe som også vises i rammeplanen, der foreldre skal være inkludert.

Med bakgrunn i teori, funn og tilslutt i analysen har jeg kommet frem til to handlingsalternativer som kan være med på å fremme språkutviklingen i barnehagen:

1. Barnehagen bør tilrettelegge leker i henhold til barnets interesser og dele barn inn i smågrupper.
2. Ledelsen må jobbe direkte mot kompetanseutvikling med alle ansatte som skal være i nærvær med barn med ASF og skape et lærende arbeidsmiljø der de ansatte ønsker å dele erfaringer og kunnskaper med hverandre.

1.0 Innledning

I Rammeplanen for barnehagen står det «barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn» (Rammeplan 2017, s. 10).

I min bacheloroppgave har jeg valgt å skrive om autisme og hvordan barnehagen arbeider med språk- og kommunikasjonsvansker for disse barna. Innledningsvis presenterer jeg bakgrunn for valg av tema og problemstillingen min. Her tar jeg for meg valg av problemstillingen, og hvilken teori jeg vil ta utgangspunkt i for å svare på problemstillingen. Til slutt vil jeg i innledningen gi en generell gjennomgang av bacheloroppgavens oppbygging.

Tema: Språkutvikling for barn med autisme

Min problemstilling er: **hvordan arbeider barnehagen med språk- og kommunikasjonsutvikling for barn med autisme?**

For å kunne svare på min problemstilling, samlet jeg inn data ved hjelp av en kvalitativ metode. Intervjumetoden jeg har brukt er dybdeintervju, der jeg har vært i kontakt med et foreldrepar som har barn med autisme, spesialpedagoger som jobber tett på barnet, samt barnehagen jeg har jobbet i. Grunnen til at det ble benyttet et kvalitativt design kontra et kvantitativt, var fordi ved hjelp av et kvalitativt design får man undersøkt noe grundigere (Dahl, Ø, 2018). Jeg mente det var hensiktsmessig å gjennomføre dette grundig, for å kunne besvare min problemstilling. Ved utvalg av informantene mine benyttet jeg meg av et strategisk utvalg, som omhandler å velge ut informanter som er hensiktsmessig å intervju for å svare på problemstillingen.

1.1 Beskrivelse av temaet

Sosial interaksjon er en stor utfordring og forsinket utvikling for barn med autisme. (Oslo Universitetssykehus, 2012). Autismespekterforstyrrelser (ASF) er en type utviklingsforstyrrelse som omfatter vansker med gjensidig sosialt samspill, kommunikasjon og repeterende atferd. I et samfunn der man er avhengig av kommunikasjon, vil dette være utfordrende for barn med autisme. (Folkehelseinstituttet, 2015).

Det oppleves at det blir fler og fler barn som får ASF diagnosen, og dette vil gi utfordring på flere plan om man ikke har kunnskap. Det må derfor inn flere spesialpedagoger som jobber med disse barna, og det trengs i større grad forståelse over hvordan man skal møte denne gruppen. All forskning viser at barn med autisme har behov for tidlig innsats og intensivt

tiltak for å utvikle seg i best mulig retning. Det sies her at om man starter med ASK (alternativ og supplerende kommunikasjon) tiltak tidlig, fremmer man språkutviklingen hos barnet (Statped 2019).

Barn i barnehage som ikke utvikler språk og kommunikasjonsferdigheter i samme takt som andre barn, vil ha behov for en alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) for å gjøre seg forstått. Mitt mål med denne oppgaven er å se på hvordan barnehagen jobber med barn med autisme og hvordan de tilrettelegger for språk- og kommunikasjonsutvikling for barnet.

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Jeg har fått inspirasjon til dette temaet og problemstilling fra egen jobb. Jeg har vært deltidsansatt i en barnehage hvor vi hadde et tvillingpar med sterk autisme, der han ene var på min avdeling.

Dette er noe jeg synes er veldig interessant, og som interesserer meg. Gjennom erfaring og jobbing har dette kommet meg nært. Å ha trygge og faste voksne rundt dette barnet er svært avgjørende for deres utvikling og er til stor hjelp. Ved å få den hjelpen og oppfølgingen de har behov for, vil dette være med å påvirke hverdagen deres i forhold til det sosiale, og kommunikasjonen med de andre barna vil styrkes.

Grunnen til at jeg ønsker å skrive om autisme er fordi jeg synes det er spennende og veldig dagsaktuelt. For å kunne klare å bli kjent med disse barna, er barnehagen nødt til å skape et godt språkmiljø for alle barn, slik at barnehagen tilrettelegger for kommunikasjon.

Kommunikasjon gir oss muligheter til å uttrykke ønsker og behov, utvikle sosial kontakt, utveksle informasjon og synspunkter. (Sansetap, 2019).

Som ansatt i en barnehage der det er barn med ASF har jeg sett hvor stor betydning språk og kommunikasjon har. Å jobbe med barn med autisme var helt nytt for meg og jeg har med tiden opparbeidet meg kunnskap og erfaring om hvordan man skal jobbe med disse barna best mulig. Jeg har sett hvor viktig det er å ha ferdigheter innenfor språk og kommunikasjon for barn med autisme. Språk og kommunikasjon er med å bygge opp et barn, gir følelser av mestring, skape muligheter og styrke sosiale relasjoner.

1.3 Bacheloroppgavens oppbygging

Oppgaven er bygd opp med en innledning som introduserer temaet, der jeg begrunner valget av tema. Deretter har jeg skrevet et teorikapittel der jeg tar for meg hva autisme er, hva som

kjennetegner barn med autisme, hvorfor det er viktig å vite hva som kjennetegner barn med autisme og hvordan man kan arbeide for språkutvikling for barn med autisme.

For å kunne svare på min problemstilling trenger jeg også noen svar fra virkeligheten, der jeg i metode kapittelet har presentert hvilke metode jeg har brukt og hvilken type intervju jeg har brukt. Det siste punktet i min bacheloroppgave tar for seg funn, drøfting og analyse. Her blir funnene presentert og analysert opp mot mitt teorikapittel. Deretter blir det presentert et handlingsalternativ for hvordan barnehagen kan tilrettelegge på en enda bedre måte.

Avslutningsvis foretar jeg en konklusjon/oppsummering som konkluderer min bacheloroppgave.

2.0 Teori

Teorikapittelet mitt er bygd opp ved at jeg innledningsvis tar for meg kjennetegn ved autisme og viktigheten av å forstå begrepet autisme og hva dette kan utgjøre i samfunnet. Deretter illustrerer jeg viktigheten av god struktur og viktighetene av kartleggingsfasen.

Teorikapittelets største del vil omhandle ASK og hvordan og hvorfor det er viktig å ta i bruk lek i språkutviklingsfasen. Avslutningsvis vil jeg i teorikapittelet gå inn på teorier som tar for seg ledelse og viktigheten av foreldresamarbeid.

I henhold til barnehageloven §19 G fra 2016 står det at «kommunen skal sikre at barn med nedsatt funksjonsevne får et eget individuelt tilrettelagt barnehagetilbud». Det er derfor viktig at hver enkelt barnehage tilrettelegger for barn med autisme. (Barnehageloven, 2016, §19 G)

2.1 Hva er autisme?

Autisme kommer fra det greske ordet «autos» som betyr «selv». (Malt, 2019). Autisme, eller autismspekterforstyrrelse (ASF) er en utviklingsforstyrrelse, som gjør det vanskelig med sosialt samspill, språk og kommunikasjon. (Helsenorge, 2017). I resten av oppgaven vil jeg benytte meg av forkortelsen ASF. Forkortelsen ASF er en betegnelse som inneholder autisme, atypiske autisme og Asperger syndrom.

For å kunne tilrettelegge for barn med ASF er det viktig at man lærer seg å kjenne barnet og skaffer seg informasjon. Om man skal være istand til å jobbe godt med barn med autisme, må man bli kjent med hverandre (Autismeforeningen, 2015).

2.2 Kjennetegn ved barn med autisme

ASF er en slags utviklingsforstyrrelse som omhandler vansker og utfordringer, med sosialt samspill og kommunikasjon.

Symptomer ved ASF er svært individuelt og varierer fra person til person. Noen har alvorlig psykisk utviklingshemming og svært lite språk, mens andre har godt språk og mildere diagnose (Folkehelseinstituttet, 2015).

2.2.1 Sosiale ferdigheter

Sosial kontakt og samspill med andre er viktig for utvikling og læring for barn. Dette er med på å forme barnet til å være i sosiale kontekster. I henhold til forskning.no sies det at *«for barn med autisme er positiv sosial kontakt og samspill med jevnaldrende like viktig som for alle andre barn»*. (Vartun, 2019)

Barn med autisme har vansker i sosiale settinger der man leker med andre barn. Barn med ASF har også vansker med å oppnå kontakt med andre barn. Dette vises ved at barn med ASF leker som regel alene og ser på hva andre gjør (Hjelptilhjelp, 2016).

2.2.2 Atferd

Barn med ASF har et begrenset atferds repertoar, altså utpreget behov for forutsigbarhet, ritualer og gjentakelser. De gjør ting og bruker lekene på sin egen måte, f.eks. snurrer hjulene på en lekebil rundt og rundt i stede for å kjøre den. De stiller gjerne opp lekene i lange rekker, og sorterer dem likt hver gang. Mange liker monotone bevegelser og kan f.eks. sitte på en huske i timevis og gynte frem og tilbake (Helsebiblioteket, 2019).

Barn med ASF viser interesser og blir opphengt av ulike ting og gjenstander som kan f.eks. at en ting blinker eller lukten av noe. Det er her individuelle forskjeller blandt barna, der noen er mer passive, og ser følger med på biler, mens andre er mer aktive og har høyere aktivitetsnivå. Det er derfor man må jobbe forskjellig med barn innenfor autisme.

2.2.3 Språk og kommunikasjon

Nivået på språkutviklingen og språkferdighetene hos barn med ASF er forskjellig og varierende, der noen starter å snakke senere enn andre (Norges helseinformatikk, 2020).

Andre kjennetegn innenfor språk med barn med autisme er at barna kan underveis slutte å bruke ord som de tidligere har lært. De forstår ikke i hvilken setting og sammenheng de skal bruke kunnskapen sin. Det er vanskelig å ha to-veis dialog med barn med autisme.

Barn og voksne som har autisme har store utfordringer når det kommer til kommunikasjon og det å forstå forholdet mellom hva som sies, hvem som sier det, hvordan det sies, hva de ser når de ser seg omkring og hva de vet om situasjonen generelt. (Helse Norge, 2017)

Omtrent halvparten av personer som har autisme utvikler ikke et funksjonelt talespråk, og allerede før barnet er fylt to år kan man oppleve at barnet begrenser bruken av mimikk, språk og gester. For å kunne skape sosiale relasjoner med andre, er man avhengig av kommunikasjon og dette henger nøye sammen (Omdal, s. 29.)

2.2 Viktighet av autismeforståelse

For at barnehagen skal være i stand til å utvikle et barn med autisme er det viktig at personalet og de rundt forstår viktigheten av dette og at man som ansatt i barnehagen har et ansvar for dette i henhold til rammeplanen. Man ønsker å få frem barnets potensiale sosialt, noe som fort kan bli oversett i barnehagen om ikke personalet er observante og jobber med å fremme dette. (Vartun, 2019).

Det er viktig at barnehagen forstår viktigheten av å utvikle et språk og kommunisere med andre. Kommunikasjon handler om å dele og å gjøre felles, og i utvikling av sosiale relasjoner er deling av tanker en viktig faktor. (Omdal, s.29). Dette er fordi kommunikasjon handler om å dele eller å gjøre noe felles. (Omdal, s.29). Det er derfor viktig at barnehagen er bevisste på barn med autisme og kjenner til autismebegrepet slik at man tilrettelegger best mulig for språkutvikling for barn med autisme.

Ved å sette ting litt på spissen kan man se sammenheng mellom autisme og mobbing.

Undersøkelser viser at autistiske barn blir mobbet mer enn nevrotypiske barn. (Soda, 2018).

Dette kan ha noe å gjøre med at barn med ASF ikke klarer å skape sosiale relasjoner på lik linje som andre barn. For barn med autisme, er i like stor grad avhengig av å utvikle sosiale evner og ferdigheter. For å kunne utvikle sosiale evner, er barnet nødt til å utvikle seg i kontakt med andre barn. Videre er det viktig å få frem at sosial kontakt i positiv forstand, er like viktig for barn med autisme som alle andre barn.

2. 3 Hvordan tilrettelegge for barn med autisme

2.3.1 Kartlegging

Hovedformålet med kartlegging av barn som anstas å ha, eller har autisme, er å finne graden av diagnosen som kan legge føringer for en tiltaksplan. Videre vil kartlegging også være til hjelp når man skal følge opp framgangen på tiltakene. (Shriver, Allen og Mathews, 1999).

Ved å bruke kartlegging som et verktøy, er det et hjelpemiddel for deg som prøver å få oversikt over et område. (Fodstad, 2018 s. 156). For at spesialpedagoger og logopedier skal få et godt grunnlag for å gi barna et målrettet og konkret tilbud om behandling og ekstra stimulering er kartlegging ekstremt viktig. (Kristoffersen og Simonsen, 2012).

Alle barn har ulik personlighet og behov. For å kunne arbeide best mulig med barnet og ASK er det viktig å kartlegge barnet. Noen kartlegginger av barnet kan gjøres før barnet begynner i barnehagen, og andre gjøres etter barnet har begynt. Det er nødvendig med samtaler med barnets foresatte der de forteller om barnets sterke og svake sider, kommunikasjonsferdigheter, tidlige signaler og hva barnet liker å holde på med. (Hildebrand, 2019).

Autisme er veldig individuelt, og det er derfor viktig at barnehagen kartlegger barnet slik at man får noen forutsetninger for videre arbeid. Struktur er et veldig viktig ord med tanke på utvikling av barn med autisme. For å tilrettelegge en best mulig struktur, er det derfor viktig å kartlegge barnet i forkant. (Autismeforeningen, 2019). Som nevnt innledningsvis er sosial kommunikasjon et av kjernesymptomene ved ASF. Det er derfor viktig å gjøre en grundig kartleggelse innenfor ferdigheter og personlige egenskaper hos barnet (Paul, 2008). Videre vil det være høyst nødvendig å kartlegge tale, språk og kommunikasjon på barn som antas å ha fått ASF (Ben-Arieh og Miller, 2009).

I forkant av kartleggingen er det viktig å tenke over hva barnet kan være med på av aktiviteter, og hvilke aktiviteter barnet passer til. Vær kreativ og tenk utenfor boksen – hva finnes i barnehagen, i nærmiljøet og i kommunen.

Det er viktig å foreta en kartlegging av barnet og hva barnet kan delta i ulike opplevelser og aktiviteter i barnehagen. Finn ut hva barnet liker, om det er aktiviteter som å kjøre buss, taxi, trikk, båt, rulletrapp, heis eller gå tur i skogen. Da er det viktig å bruke dette aktivt i hverdagen og fylle på med attraktive og store aktiviteter som gjøremål for dagene. Hva har barnet vist interesse for og som vi i barnehagen kan bygge videre på. Å få informasjon om barnets sterke og svake sider, barnets kommunikasjon og tidlige signaler og hva barnet liker å holde på med er med på å styrke og bedre dagen til barnet. (Hildebrand, 2019).

2.3.2 Struktur

De aller fleste mennesker er opptatt av rutiner, struktur og forutsigbarhet, og om vi har en plan å gå etter vil alt bli lettere. Med dette vet vi hva som skal skje og hva som skal gjøres.

Det samme gjelder barn, å ha en plan på hva som skjer gir barnet trygghet, noe som kan forhindre stressreaksjoner hos barnet.

Barn med autisme har som regel et sterkt behov for et tydelig behov for struktur og oversikt. Struktur og oversikt gjør hverdagen forutsigbar, og avgjør om barn med autisme trives og utvikler seg i barnehagen (Statped, 2020).

Barn med autisme kan se på det som utfordrende og for eksempel det å skifte aktivitet. Dette kan for eksempel være å gå fra lek til rydding. For at barnet skal være i stand til å følge barnehagen, er barnehagen nødt til å utvikle noen rammer som barnet skal følge, slik at de får en opplevelse av oversikt og kontroll. Bruk av dagsplaner og fast plass ved ulike aktiviteter kan være eksempel på ytre rammer. Rammen gjør det mer sannsynlig at barnet føler seg trygg i barnehagen. (Statped, 2019).

En god utarbeidet struktur tilrettelegger slik at barnet får en oversikt over hva som skal skje i løpet av dagen (dagsplan), fremme funksjonell aktivitet og gi barnet et verktøy i opplæringen.

Man skal benytte struktur for å:

- Gi barnet bedre oversikt over hva som skal skje i løpet av dagen (dagsplan)
- Fremme funksjonell aktivitet
- Øke aktivitetsnivået for barn som er passive
- Hjelp nærpersoner til å vite hva de skal gjøre
- Gi barnet et verktøy i opplæringen.

Å utarbeide dagsplanene sammen med barnet kan også være en god ide. Ved å gjøre dette får barnet et eieforhold til planen, og det kan være lettere å følge den, når man selv har vært med å sette den opp. Dette er helt individuelt, da barn med ASF har forskjellig funksjonsnivå og alder. Det er viktig å ha en tydelig struktur slik at barnet vet hva som skal skje og hva det kan forvente. Tydelige illustrasjoner og symboler for de som ikke kan lese, oversikt og forutsigbarhet vil gi ro og trygghet. (Aspergertips, 2020)

EIBI er beskrevet som tidlig og intensiv atferdsanalytisk behandling for barn med autismespekterforstyrrelse, og står for Early Intensive Behavioral Intervention (Glenné, 2014). Her kartlegger man hva det enkelte barn kan og ikke kan, og tar utgangspunkt i dette når man lager opplæringsprogrammet. Det er viktig å jobbe med alle livets viktige områder,

og her bruker man et skjema for å ha oversikt. EIBI skal være individuelt tilpasset for hvert enkelt barn.

De fleste barn med ASF trenger systematisk, målrettet og intensiv intervensjon. EIBI er en helhetlig og evidensbasert intervensjon, som skal vare i minst to år. Det er viktig at foreldrene er aktive medspillere, som skal få samme opplæring og veiledning på samme måte som alle andre som er medvirkende i denne prosessen. Foreldre bør få lekser og oppgaver som de kan overføre i, og opprettholde ferdigheter hos barnet som er blitt lært i barnehagen som skal bli videreført i hjemmet. (Eldevik, 2019).

2.3.4 Non-verbal kommunikasjon

Å komme inn i lek uten språk kan være utfordrende for mange barn, enten det er barn med autisme, eller barn med minoritetsbakgrunn. Non-verbale initiativ kan da være gester og kroppsspråk. En type non-verbal strategi for å bli med inn i lek er å gå direkte inn i leksituasjonen, uten å spørre om deltakelse, og finne sin plass i gruppens samspill. (Zachrisen, 2015). Barn med autisme kan ha vansker med å benytte non-verbale former slik som gester, ansiktsuttrykk eller kroppsholdninger, men kan lære seg og forstå bruken av enkle gester, som f.eks. å riste på hodet eller nikke for å indikere ja eller nei. Barn med ASF kan ha store vansker med å kontrollere følelser, nonverbal og verbal kommunikasjon. (Bjåstad, 2011).

2.3.5 Hva er ASK?

Alternativ supplerende kommunikasjon (ASK) tar for seg andre former enn tale i kommunikasjon med andre. Formålet med ASK er at barn som har behov for ASK skal ha mulighet til å kommunisere med barn og voksne. (Statped, 2018). Mennesker som har et helt eller delvis manglende talespråk vil ha behov for andre uttrykksformer (Udir, 2016).

Selv om barnet mangler funksjonell tale, betyr ikke det at språkforståelsen ikke er der. Språk setter barn i stand til å forstå og bygge kunnskap om verden gjennom uttrykksformer som lek og annen fri utforskende og nysgjerrighetsdrevet virksomhet. (Grøver, 2018, s. 13). Noen barn har store lærevansker og bruker lang tid på å lære ord og uttrykk, mens andre barn tar det mye fortere. Vi er nødt til å ha kunnskap og tilrettelegge ut ifra hvor det enkelte barn er. Å ha andre barn rundt seg i barnehagen betyr veldig mye for alle barn- det å ha en venn, at noen liker deg og ha noen å være sammen med er viktig.

Hvorfor starte med ASK tidlig?

Tidlig start av ASK legger et godt grunnlag for barn med autisme, og fremmer barnets språkutvikling og begrepsutvikling (Statped, 2013). Tidlig start av ASK tiltak vil være til hjelp for at barn med kommunikasjonsvansker lærer seg til å kommunisere på andre måter. Dette vil tilrettelegge for barnet slik at barnet får mulighet til å følge de andre barna. (Statped), Videre sies det at å starte med ASK tiltak tidlig er med på å utvikle barnet sosialt, gi barnet tillit til seg selv og fremme læring. (Statped, 2013)

Typer tegnsystemer

For mennesker med behov for ASK finnes det i all hovedsak tre typer tegnsystemer. Disse tegnsystemene er grafiske tegn, materielle tegn og håndtegn (Tetzchner og Martinsen, 2002).

Grafiske tegnsystemer skal gi støtte til barn med vansker med å lese tekst. Man benytter ofte grafisk design når man snakker om alternativ og supplerende kommunikasjon. Det som menes med grafiske tegn er at det blir sett på som en representasjon av et ord, uttrykk eller en setning som skjer visuelt. I noen sammenhenger kan grafiske tegn representere ord, noe som videre kan føre til at flere grafiske tegn blir satt sammen, slik at det utgjør en setning. (Fresjarå, 2018). I Norge er de mest vanlige grafiske tegnene Pictogram, fotografi, PCS, WLS, SymbolStix og Bliss. (Fresjarå, 2018).

Tematavlene er bygd opp ved at de ulike grafiske symbolene er fordelt og organisert på et ark/tavle. De tilgjengelige ordene omhandler samme situasjon/tema eller blir sett på som såkalte kjerneord som vil si at det er ord som kan benyttes i flere situasjoner. Tematavlene kan enten lages selv, eller man kan benytte ferdige. Det som er viktig med utarbeidelse av en egen tematavle er at tavlen må ta hensyn til språklig nivå, syn og motorikk. (Statped, 2020). Dette kan for eksempel være PODD, som er en måte for dette type tegnsystemet, og som barnehagen jeg har jobbet i bruker.

Det andre tegnsystemet er materielle tegn som består av fysiske objekter, og er som regel laget av plast eller i tre. Det som er spesielt ved materielle tegn er at det kan berøres, og representerer gjenstander, hendelser, aktiviteter, personer og steder. Ved at det kan berøres og håndteres kan det være lettere for noen å gjenkjenne da man får utforsket det taktilt, framfor å bruke manuelle eller grafiske tegn. (Isaac, 2004).

Den siste av de hovedsakelige tre tegnsystemene er manuelle tegn. I motsetning til grafiske og materielle tegn, er manuelle tegn dynamiske. Det som menes med dynamiske, er at håndtegn baseres på bevegelser. Innenfor dette tegnsystemet brukes armer, hender, hode og andre

kroppsdeler for å lage tegn. Tegnspråk og manuelle tegnsystem er to hovedtyper for håndtegn. (ASK-loftet, 2011).

2.3.6 Lek – en viktig læringsarena

''Å kunne leke og få leke er en velsignelse for alle mennesker, ikke bare barn. Det gir helse, indre tilfredsstillelse og trivsel''. (Öhman, 2012, s. 11). Lek er med på å vekke følelser av lyst, spenning og glede. Disse følelsene vil være med på å gi motivasjon i leken, slik at barnet synes det er gøy å leke, som igjen vil være med på å øke sannsynligheten til et gjensidig og sosialt samspill. (Öhman, 2012, s. 242).

Det sies at det er tre årsaker til at lek er så viktig i barnehagen (Lillemyr, 2012). Den første årsaken er at man som barnehagepedagog lærer mye av å se og observere barnet når det leker. Den andre grunnen er sosialisering, der men ser på leken som en sosialisering i seg selv og barnet vil utvikle seg sosialt. Den tredje grunnen til at lek er så viktig er at barna har mulighet til å lære mye om andre og om seg selv.

Den ansattes rolle i leken

I planleggingen av leker er det viktig å tilpasse lekene etter barnets alder og interesser. (Solhjell, 2011). Om barnehagen legger til rette leker som er barnets særinteresser vil det øke sannsynligheten for at barnet blir mer motivert til å lære. (Statped, 2019)

Videre sies det at barn trenger pedagoger som oppmuntrer og er med på å inspirere barnet til å leke. Det som menes med å inspirere i leken, er å ta utgangspunkt i barnas interesser her og nå, og bygge videre på dette. (Öhman, 2012, s. 242). Det er viktig at de ansatte i barnehagen som jobber med barn med autisme spør seg selv om hva barna synes er spennende, og hva de synes er utfordrende, slik at de vil leke med en gang. Dette er ikke alltid like lett som barnehagelærer å finne svar på, men det er her viktig at man observerer samspillet barna imellom, og stiller seg spørsmål som «hva liker de å gjøre» og «hva blir de inspirert av». For barn er det viktig å kunne leke lenge, og få muligheten av pedagogene til å holde leken igang og ikke avbrytes. (Öhman, 2012, s. 243).

Når de ansatte som jobber med barn med ASF skal lære barn med ASF å leke med andre, går de igjennom en fremgangsmåte. Nedenfor viser jeg noen av punktene i fremgangsmåten:

- Tilrettelegger leker i rom der det er flere barn

- Sett barnet med enten ett eller noen få barn på et eget rom, med støtte fra voksne., og Noter hvilke ferdigheter som behøves av barnet for å kunne gjennomføre leken. (Statped, 2019).

Å dele barna inn i smågrupper kan være til stor hjelp for barn med autisme. Grunnen til dette er at det skaper kontakt mellom barna, skaper ro og trygghet, og man lar barn med samme interesse leke med hverandre (Foreldreutvalget for barnehager, 2012).

Eksempler på lek

Barn med ASF leker med leketøy fremfor å leke på en funksjonell måte. Som sagt er det store individuelle forskjeller blant barn med autisme, der noen barn er veldig aktive, mens andre trekker seg tilbake. For at barn med manglende tale og forsinket språkutvikling skal gjennomføre lekene og lykkes i lek, må de utvikle noen samspillsferdigheter. Imitasjon, peking og leke ferdigheter som det å kunne trille og ta imot en ball er samspillsferdigheter som barna må utvikle.

Aktiviteter som brettspill har en fast struktur som gjør det enklere for barn med ASF å gjennomføre leken. Dette er fordi barn med ASF i større grad mestrer leker som har satte forventninger og en klar struktur, såkalte regelleker. (Statped, 2019). Denne type lek leder ofte til sosialt samspill med andre barn.

Barnets alder påvirker lekens utvikling og hvilke leker som skal gjennomføres. Man deler ofte lekene inn i ulike typer lek:

- **Funksjonslek:** Dette er typer leker som skjer som regel i barnas to første leveår, der barnet liker handlingen og gjentar derfor handlingen. Eksempler på dette er å kjøre bil og å leke med dukker.
- **Konstruksjonslek:** Konstruksjonslek omhandler en form for eksperimentering med gjenstander, som for eksempel klosselek som duplo eller lego.
- **Imitasjonsleker:** Imitasjonsleker bygger på at man lærer av å imitere. Eksempler på imitasjonsleker er å leke hermegåsa og kongen befaler.
- **Rollelek:** Rollelek er enkle rollespill som «bukkene bruse» som skaper en oppmerksomhet hos barnet og som kan være med å fremme læring i barnehagen.
- **Regellek:** Regel er lek der reglene er viktig. Eksempler på denne type lek er sang, haien kommer og å hoppe tau. (Bjerkeallen, 2013)

2.4 Ledelse

Kompetansen hos de ansatte i barnehagen er en nøkkelfaktor for at barn med ASF skal kunne utvikle språket sitt og til å forbedre livet deres. (Stortinget, 2017). Det er derfor viktig at de ansatte som er i nærvær med barn med ASF har den kompetansen som trengs. Dette er viktig for at man skal kunne gjennomføre aktiviteter og planlegge aktiviteter som er tilpasset barnet. Det sies at siste årene er preget av at man har hatt for få vikarer med kompetanse som stepper inn. (Helmikstøl, 2013).

I henhold til NRK sies det at sykefraværet er høyere blant ansatte i barnehagen enn andre yrker. (Larsen og Vignæs, 2016). Dette vil si at om en ansatt er syk, er det for få vikarer som har kompetansen som trengs. Som sagt er kompetanse et nøkkelbegrep i arbeid med barn med autisme, og som leder i barnehagen må man tilrettelegge for at alle ansatte som skal arbeide med barn med ASF har den kompetansen som trengs. En viktig måte å kunne tilegne seg den kunnskapen man trenger er å lære av hverandre, der de ansatte seg imellom deler kunnskap. (Løberg, Hatlem og Berle, 2019). Det sies at dyktige ledere tilrettelegger for å dele kunnskap innad i bedriften. (Hetland, 2014). Et viktig begrep her er taus kunnskap. Taus kunnskap er erfarings basert læring, som tar for seg hvordan man løser ulike arbeidsoppgaver. (Berg, Guddingstua og Lundemo, 2018). Den tause kunnskapen kan være til stor hjelp for å utvikle kompetanse i bedriften, i den grad at man deler hva man har erfart. Eksempelvis at barnehageansatte deler erfaringer om hvordan man best mulig kan jobbe med barn med autisme. Men for å kunne dele denne kunnskapen, må lederen skape et trygt og godt arbeidsmiljø, der alle stoler på hverandre og ønsker det beste for seg selv, barnehagen og ikke minst barna. (Hetland, 2014).

Det sies at motivasjon er en nøkkelfaktor for å oppnå målene som er satt. Videre sies at det at, om man ikke har motivasjon vil man ikke oppnå de ønskede målene. (Motivere, 2013).

Abraham Maslow har utviklet en behovspyramide, som blir sett på som en viktig motivasjonsteori. Det ene steget i denne pyramiden tar for seg ordet annerkjennelse. Man har altså et annerkjennelsesbehov som menneske, der man for eksempel søker annerkjennelse for en prestasjon man har gjort. (Skolediskusjon, 2020). I arbeid med barn med autisme har man et ønske om å utvikle språkferdighetene til barnet. Dette er et annerkjennelsesbehov man som ansatt har, og som er med på å øke motivasjonen til de ansatte. For at de ansatte skal være i stand til å avdekke dette behov, trenger de den rette kompetansen for å oppnå målet. Her ser

man viktigheten av at den ansatte har kunnskapen som trengs, og hvordan denne kan være med på å påvirke motivasjon.

2.5 Foreldresamarbeid

Ifølge rammeplanen skal barnehagen i samarbeid med foreldrene legge til rette for at barnet kan få en trygg og god start i barnehagen. (Glaser, s.151, 2018). Videre sies det at den første tiden i barnehagen er det viktig at personalet følger opp barnet tett, for at barnet skal få en følelse av trygghet slik at de er i stand til å lære og leke. Dette er det samme for foreldre med barn med autisme, som foreldre uten barn med autisme. (Glaser, 2018). Det er viktig å skape trygghet mellom barnehagen og foreldrene, der man ønsker å bygge tillitt og skape relasjoner allerede før barnet har startet i barnehagen. Her må barnehagen og foreldrene komme med nyttig informasjon, der man innenfor barn med autisme kan diskutere bruken av alternativ og supplerende kommunikasjon. (Glaser, 2018). Ved å ha et godt samarbeid mellom barnehage og foreldre der det er skapt en trygghet og et støttende samspill er det med på å leke sannsynligheten for at barn med ASF vil trives.

3.0 Metode

I denne delen av bacheloroppgaven vil metoden for å kunne besvare problemstillingen skisseres. Denne delen tar for seg valg av metode, planlegging og datainnsamling, utvalg av informanter, beskrivelse av gjennomføring, analysearbeid, metodekritikk og etiske retningslinjer.

Til å begynne med utarbeidet jeg en fremdriftsplan der jeg gikk inn på når de ulike delene av oppgaven skulle være ferdig (vedlegg 1). Jeg har hatt veiledninger via telefon og mail, grunnet Covid-19.

3.1 Valg av metode

Problemstillingen og formålet med oppgaven påvirker valg av metode, om man skal benytte seg av en kvalitativ eller kvantitativ. Hva man ønsker svar på og hvordan problemstillingen er avgrenset er retningsgivende for valg av metode. (Dahl, Ø. 2018).

Utifra min problemstilling og formåle med oppgaven, mener jeg det var hensiktsmessig å benytte meg av en kvalitativ metode. Kvalitativ metode er en forskningsmetode som benyttes ved innsamling av kvalitativ data (Grønmo, 2020). Forskjellen på en kvalitativ og en

kvantitativ metode er at en kvalitativ metode benytter man når man skal undersøke noe grundigere. (Dahl, Ø. 2018).

Innenfor kvalitativ metode foretok jeg dybdeintervjuer med intervjuobjektene. Grunnen til at jeg benyttet meg av et kvalitativt design, er fordi jeg mener at dybdeintervju med mine intervjuobjekter ville gi det mest nøyaktige svaret for å kunne besvare min problemstilling. Ved å gjennomføre dybdeintervjuer kom jeg i større grad nær objektene, som gjorde at sannsynligheten for å få svarene jeg trengte, økte. (Dahl, Ø. 2018).

I den grad er valget av et kvalitativ design veldig retningsgivende for å kunne besvare min problemstilling. For å få mest mulig ut av dybdeintervjuene mine var jeg veldig bevisst på hvordan det skulle planlegges i forkant av intervjuene mine, i den grad at jeg selv ønsket å få mest mulig ut av dybdeintervjuene. Deretter sendte jeg ut intervjuguiden til intervjuobjektene, slik at de kunne forberede seg til intervjuet. Målet mitt med intervjuene var å få til en mest mulig åpen dialog, da man ønsker en toveissamtale kontra en enveissamtale i et dybdeintervju.

3.2 Planlegging av datainnsamling

Intervjuguide blir brukt som et hjelpemiddel for å ha fokus på det man skal ha svar på. Min intervjuguide utarbeidet jeg med bakgrunn på viktige teorier om hvordan man jobber med barn med ASF, for å kunne se om barnehagen jobber på en god måte med barn med autisme. Det sies at for å kunne lage den beste intervjuguiden og for å stille de mest relevante spørsmålene må man ha utarbeidet seg kunnskap om temaet, med bakgrunn i teorien. I min utarbeidelse av intervjuguide passet jeg også på å unngå å spørre om flere ting på en gang, slik at intervju spørsmålene var korte og enkle å forstå. (Sykepleien, 2011).

For å kunne få mest mulig ut av intervjuene sendte jeg ut intervjuguiden til intervjuobjektene i forkant, slik at de var mest mulig forberedt før intervjuet. I min utarbeidelse av intervjuguide lagde jeg spørsmål som var relevante for min problemstilling, og som gikk igjennom de ulike i teoriene i mitt teorikapittel.

Det var svært viktig for meg at dataene jeg fikk var reliable og valide, slik at min bacheloroppgave var besvart på en nøyaktig måte. Jeg gjorde derfor noen vurderinger med tanke på hvem jeg skulle intervjuer. Mine intervjuobjekter ble derfor folk jeg har lært meg å kjenne gjennom jobben, fordi vi har en gjensidig tillit.

3.3 Utvalg av informanter

For å kunne besvare min problemstilling best mulig, intervjuet jeg informanter som ville gi meg de beste og riktige svarene for å besvare min problemstilling. Jeg foretok dermed et strategisk utvalg, som omhandler å velge ut informanter som er hensiktsmessig for å kunne svare på min problemstilling og som har relevant og nyttig kunnskap innenfor mitt tema (Sykepleien 2019). Mitt utvalg for å besvare spørsmålene ble derfor: foreldre av barn med autisme, styrer, spesialpedagog og pedagogisk leder.

3.4 Beskrivelse av gjennomføring

Da intervjuguiden var ferdigstilt kunne jeg begynne å planlegge gjennomføring av intervjuene. For å få den mest nyttige informasjonen og for å gjennomføre intervjuet best mulig, sendte jeg intervjuguiden min til intervjuobjektene slik at de var forberedt. I forkant av intervjuet hadde jeg lest meg opp på tips om hvordan man best mulig gjennomføre intervjuet med objekter. Innledningsvis ga jeg en presentasjon av hvilket tema jeg hadde og hva problemstillingen min var. Underveis i intervjuet la jeg vekt på at jeg måtte lytte og være stille når objekter pratet. Om det var noe som var uklart, stilte jeg oppfølgingsspørsmål for at det ikke skulle oppstå noen misforståelser. (Jacobsen, 2005).

Under selve intervju gjennomføringen stilte jeg åpne spørsmål, for å kunne få mye informasjon. I tillegg la jeg mye vekt på å få til en toveis samtale, slik at all nyttig informasjon kom frem. For å kunne huske informasjonen best mulig gjorde jeg notater underveis i intervju gjennomføring. I etterkant av intervjuene skrev jeg et sammendrag og et slags referat av intervjuet, slik at jeg fikk med meg alt fra intervjuet.

Noen av intervjuene skapte noen utfordringer grunnet covid-19. Jeg klarte å gjennomføre intervjuene på en hensiktsmessig måte, men jeg måtte gjennomføre dette via Skype og telefon.

3.5 Analysearbeid

Etter at intervjuene var gjennomført hadde jeg lest meg opp på at etterarbeidet med dataene er viktig. Her legges det vekt på at man ønsker å redusere mengden av informasjon, slik at man kun sitter igjen med det som er nyttig og relevant for problemstillingen. Jeg hadde hele veien problemstillingen som hovedfokus, der jeg utelot irrelevant informasjon fra intervjuene.

Transkripsjon er en metode man benytter seg for å overføre tale til tekst. Gjennom mine intervjuer tok jeg ikke lydopptak underveis av intervjuet, fordi jeg hadde god dialog med alle intervjuobjektene mine. Om noe var uklart fikk jeg gode svar i etterkant. Underveis i intervjuene skrev jeg ned notater, for å prøve å huske mest mulig. Fordelen ved å notere underveis er at man gjør jobben i forkant ved notere kun det viktigste og mest hensiktsmessige for min problemstilling. Rett i etterkant av intervjuene satt jeg meg ned og skrev et referat, der jeg hadde informasjon varmt i hodet.

Når informasjonsmengden var redusert og jeg satt igjen med den viktigste informasjonen fra intervjuene, kunne jeg begynne å analysere informasjonen opp mot mitt teorigrunnlag.

3.6 Metodekritikk

3.6.1 Reliabilitet

Reliabiliteten i mine data omhandler hvor pålitelig min data er. Altså om gjentatte målinger med samme måleinstrument vil gi samme resultat (SNL 2020). Mine intervjuobjekter ble jeg kjent med gjennom jobben, noe som førte til en gjensidig tillit og troverdig mellom oss. Jeg vil derfor si at min data er svært reliabel, grunnet at intervjuobjektene mest sannsynlig ville svart det samme om intervjuene ble gjort om og om igjen. Det var ingen hindringer eller utfordringer som påvirket resultatet av dataene. I henhold til teori om reliabilitet stilte jeg meg kritisk til datainnsamlingen, for å vite at svarene og utvalget mitt gir oppgaven et gyldig svar.

3.6.2 Validitet

Validitet kan defineres som i hvilken grad man ut fra resultatene av et forsøk eller en studie kan trekke gyldige slutninger om det man har satt seg som formål å undersøke. (Dahlum, 2018)

Med tanke på mine intervjuobjekter mener jeg at dataene jeg har fått er valide og kan trekke gyldig slutninger ut ifra dette. Som sagt ovenfor, stilte jeg meg også kritisk på dette området, slik at svarene jeg fikk kunne besvare problemstillingen min på en nøyaktig måte.

3.7 Etske retningslinjer

For å kunne besvare problemstillingen, trenger man svar fra noen informanter. I arbeid med disse informantene, må man ta hensyn til noen etiske regler. Det sies at det er 14 forskningsetiske retningslinjer, men jeg har valgt å skrive litt om to av de (Sander, K 2019).

3.7.1 Informert samtykke

I forkant av intervjuet gikk jeg igjennom bacheloroppgavens formål med de ulike intervjuobjektene. Jeg gjorde objektene også klar over at de kunne trekke seg når som helst fra intervjuet og at intervjuet var frivillig.

3.7.2 Konfidensialitet

I forkant av hvert intervju sa til alle intervjuobjektene at informasjonen som blir delt og det som blir sagt under intervjuene er konfidensiell informasjon.

4.0 Funn

4.1 Kartlegging

Barnehagen sier at kartleggingsfasen i all hovedsak skjer gjennom to måter i henhold til denne barnehagen:

PPT

Kartlegging av barnet i barnehagen skjer som regel ved hjelp av PPT. Det vil si at når barn med autisme som begynner i barnehagen, har barnet allerede fått vedtak et fra PPT, slik at barnet er i prinsippet ferdig kartlagt før de kommer til barnehagen. Når PPT har kartlagt barnet har man som barnehage nok grunnlag for å utarbeide planer og tilrettelegge aktiviteter osv. for barnet.

TRAS

Barnehagen benytter seg også av en kartleggingsmetode som kalles TRAS. Dette er en metode som benyttes for å kunne finne tiltak som er målrettede, som er med på å legge til rette for barnet. Videre sier barnehagen at TRAS blir benyttet for å registrere språkutviklingen tidlig. Kartleggingsmetoden fungerer ved hjelp av åtte områder, som har stor innvirkning på språkutviklingen. Her observerer man barnet, skraverer inn i skjemaet hvordan barnet er og deretter får en oversikt over hvert enkelt barn og dens utvikling (Se vedlegg 2).

4.2 Struktur og fastsetting av mål

Barnehagen jobber med barn med autisme med ved hjelp av spesialpedagoger som er i samarbeid med pedagogisk leder, som har hovedansvaret for disse barna. Man tar her

utgangspunkt i fastsatte mål fra Glenne og en metode som kalles EIBI. (Early intensive behavioral intervensjon).

Barnehagen fastsetter ulike arbeidsmål som skal trenes på alene med en voksen, på treningsrom og andre mål som skal trenes på avdelingen med de andre barna tilstede. Dette kan f.eks. være under matsituasjon, påkledning og lek i samhandling med andre barn.

Gjennom intervjuene sa intervjuobjektene mine at struktur er en veldig viktig faktor i arbeid med barn med autisme. Dette vil være med på å gjøre hverdagen mer forutsigbar, der man har fastsatte tidsplaner og dagsplaner med hva som skal gjøres og når. Videre vektlegger barnehagen at utarbeidelse av mål er en viktig faktor, i den grad av at man vet hva man skal jobbe mot. Fastsettingen av tidsplaner og dagsplaner sies derfor å bli sett på som ulike delmål, der man tilslutt skal ende opp med å nå hovedmålet.

I barnehagen er det viktig å ha faste rammer og rutiner rundt barn med autisme, der det er viktig at de voksne har god nok informasjon rundt barna. Det er alltid kjente voksne som kjenner til barnets behov, noe som er viktig både for barnet, men også for oss voksne.

4.3 Metoder for kommunikasjon med barn med autisme

For å øke språkutviklingen til barn med autisme, tar barnehagen i bruk en alternativ måte å kommunisere med. Her benytter barnehagen av såkalte tegnsystemer, der de i all hovedsak benytter seg av PODD (vedlegg 3). Podden inneholder bilder som illustrerer en mening eller et innhold om hva som skal gjøres, eller vise en følelse barnet har. I tillegg til PODD boken som alltid er med den voksne som er sammen med barnet, har avdelingen ulike PODD bilder som henger rundt på avdelingen, f.eks. ved garderoben der det er ulike symboler/bilder for klær og fottøy, leker og aktiviteter. Et eksempel ved bruk av PODD kan være ved overganger, der man bruker og viser symboler ved f.eks. vaske hender eller samlingsstund. Her snakker og forteller den voksne hva som skal skje, samtidig som den peker på de ulike symbolene.

I barnehagen er det mange i personalet som har blitt kurset og det sies at barnehagen har svært god erfaring i bruk med PODD for barn med autisme. I tillegg bruker barnehagen trening som et godt hjelpemiddel der de har barnet på et eget treningsrom med eget materielle som er basert på hvor barnet er i forhold til utvikling til de ulike målene som er satt i EIBI.

I barnehagen legges det også til rette for lek på avdelingen i en liten gruppe rundt barn med autisme, både på avdelingen og på treningsrommet øves det på ulike ferdighetsmål.

Eksempler på dette kan være påkledning, smøre brødskive, spise selv med skje, osv.

Barnehagen sier at som alle andre barn, er også lek et viktig hjelpemiddel for læring for barn med autisme. Barna med autisme i barnehagen leker som regel alltid alene, der de ofte sitter for seg selv i sin egen verden og ser ut på bilene som kjører forbi, leker med lekebiler som kjører fram og tilbake eller husker i huske frem og tilbake- hopper av og fortsetter med det samme.

4.4 Personalets kunnskap

I barnehagen har ikke alle ansatte kunnskapen som trengs, men de ansatte som i all hovedsak har ansvar for barnet med autisme, har erfaring og kunnskap. Ved hjelp av intervjuene sier styrer at kunnskap og kompetanse er med på å gi trygghet for barna, foresatte og personalet, som vil påvirke læringsarenaen i stor grad. Kompetanseutvikling er i høyt fokus i barnehagen der mange av personalet blir kurset i bruken ved både PODD og ASK.

4.5 Personalledelse

Gjennom mine intervjuer fikk jeg svar på at god ledelse er viktig for å nå målene. Målene er som sagt å utvikle språkferdighetene til barn med autisme, og der det er viktig at ledelsen utarbeider såkalte SMARTE mål som er realistiske og mulig å nå. Barnehagen ønsker å skape en motivasjon innad i gruppen, og utvikle kompetansen til menneskene som skal være i samvær med barn med autisme, for å kunne nå målene. I intervjuet sier styrer videre at motivasjon er en viktig faktor for å utvikle barn med autisme, og at man oftest knytter sterke bånd med barn med autisme. Man får en spesiell følelse og tilknytning for barnet og man ser viktigheten for utviklingen av barnet, både nå og i fremtiden.

Gjennom observasjon og intervjuer fant jeg ut at kompetanseutvikling er et viktig ord for å utvikle språk for barn med autisme. Barnehagen er flinke til å kurse og lære de ansatte som skal ha en nær relasjon til barnet, slik at de har kompetansen som trengs. Det er ikke alle på avdelingen som har den kunnskapen som trengs. Gjennom observasjon observerte jeg også at man som ansatt bryr seg veldig mye om sine egne opparbeidede erfaringer, og i for liten grad deler den erfaringsbaserte kunnskapen med andre, altså den tause kunnskapen. Gjennom mine dybdeintervjuer og observasjoner tyder mye på at det er for lite kunnskapsdeling i barnehagen, og man ikke deler den tause/erfaringsbaserte kunnskapen.

4.6 Foreldresamarbeid

Gjennom intervjuet med spesialpedagog og foreldre med barn med autisme, ser man at foreldresamarbeidet fungerer godt mellom barnehagen, spesialpedagog og foreldrene. Dette skjer i det daglige, ved at personalet har kontakt med foreldrene, der man hører foreldrenes

tanker rundt hva som er barnets behov. Barnehagen har en slags bok som inneholder hvilke aktiviteter som er blitt gjennomført dag til dag, der det er brukt både bilde og tekst, for at barnet skal prøve å sette ord på aktiviteten.

5.0 Drøfting og analyse

5.1 Kartlegging

Ved å se på datainnsamlingen fra intervjuene ser man her at kartleggingen skjer gjennom PPT eller ved hjelp av kartleggingsmetoder som TRAS eller alle med. Sett opp mot teorigrunnlaget er dette kartleggingsmetoder der man får oversikt over et område. Ved at barnehagen benytter metoden TRAS får de nyttig og riktig informasjon for å kunne komme med målrettede tiltak. Dette blir sett på som en svært god kartleggingsmetode, da barnet blir observert og man går igjennom åtte ulike områder de blir vurdert etter. Denne kartleggingsmetoden tilrettelegger for hvilke aktiviteter og hvordan man skal jobbe med barnet, i tillegg til å øke sannsynligheten for at barnet utvikler seg selv og språket. Denne metoden for kartlegging har stor innvirkning på språkutviklingen for barnet, der man får kartlagt hva man må jobbe etter.

Den andre måten barnet blir kartlagt på skjer ved hjelp av PPT. Ved at PPT er en kommunal rådgivende tjeneste der barnet blir kartlagt før de kommer til barnehagen, kan ha påvirkning på språkutviklingen. Når barnet blir kartlagt gjennom barnehagen får barnehagen mulighet til å vurdere ut ifra områder selv, der de blir kjent med barnet, som kan sees på positivt ved arbeid videre med barnet. Sett på en annen side kartlegger PPT ut ifra viktige områder som er viktig å vurdere for å finne tiltak og diagnose.

5.2 Struktur

Intervjuobjektene la som sagt vekt på at struktur er svært viktig i arbeid med barn med autisme, for å kunne skape en forutsigbar og strukturert hverdag for barnet. Ved at barnehagen fastsatte mål, tid- og dagsplaner, er med å påvirke en struktur for barnet. Sett opp mot teorikapittelet er dette veldig smart fordi det skaper en forutsigbarhet og trygghet som øker sannsynligheten for læring. I tillegg er barnehagen bevisst på hvilke ansatte som jobber med barn med autisme, slik at det er en slags struktur på dette området også. Barnet har faste ansatte som det forholder seg til, der de skaper en trygg og fin relasjon til hverandre, som igjen fører til en strukturert hverdag, som også vil føre til læring og språkutvikling. Sett fra en annen side, er barnehageyrket et yrke med relativt stort sykefravær og det stiller dermed større krav til at alle ansatte og vikarer har den kompetansen som trengs. I intervjuene viste det seg

at ikke alle ansatte har kompetansen som trengs, noe som kan være med å påvirke språkutviklingen til barnet om det er sykefraværet hos de ansatte.

5.3 Metoder for kommunikasjon for barn med autisme

Barnehagen benytter seg av en alternativ måte ved å kommunisere med barn med autisme. Ved at barnehagen benytter seg av PODD, øker det sannsynligheten til at barn med ASF kan kommunisere med barn og voksne. Det er en stor fordel at barnehagen starter med ASK tidlig, fordi dette er med på å fremme språkutviklingen og begrepsutviklingen til barnet. Sett opp mot teorigrunnlaget benytter barnehagen seg av i all hovedsak en av de tre måtene for ASK, nemlig grafisk design/tema bok.

Ved hjelp av denne temaboken/PODDEN får barnet en forståelse av ordets betydning, og skaper en repeterende atferd. Ved hjelp av denne metoden får barnet en forståelse av ordet, sett opp mot bilde og betydning. Dette vil i stor grad være med å påvirke språkutviklingen til barnet, i den grad at man klarer å uttrykke ordet og forstå ordets betydning.

Lek

Gjennom datainnsamlingen ser man at barna leker som regel alene, og gjør samme aktiviteter over en lengere periode. Sett opp mot teorikapittelet ser det ut som at barnehagen i alt for liten grad bruker lek som en viktig faktor for språkutviklingen for barn med autisme. Ut ifra intervjuene mine ga barnehagen uttrykk for at barn med ASF leker i all hovedsak alene, men sett opp mot teorien ønsker man å skape et samspill med andre barn fra avdelingen. Når barn med ASF leker alene i den grad som barnet i denne barnehagen gjør, kan dette være med på å påvirke språkutviklingen i negativ retning. Sett opp mot teorikapittelet er det å dele barna inn i smågrupper og utføre leker basert på barnets interesser svært viktige faktorer for barnets språkutvikling. Dette er fordi man lærer best ved å høre hva andre forteller hverandre, og ved å se på hverandre. Barn med ASF trenger en form for ro gjennom smågrupper, og man trenger leker knyttet opp mot interesser for motivasjon for læring.

Underveis i min deltidsjobb brøt Covid-19 ut. I denne perioden gjorde jeg noen oppsiktsvekkende funn, der barnehagen og avdelingen var tvunget til å deles inn i smågrupper. Dette resulterte i at barnet med ASF fikk en positiv effekt, der barnet så meningen i leken og der det resulterte i et gjensidig samspill med de andre barna, som var knyttet opp mot interessene med barna og ble tettere og bedre kjent med de andre.

5.4 Personalledelse

Funnene fra datainnsamlingen viser at de ansatte blir motivert av ledelsen. Som sagt er ansattes motivasjon viktig for å kunne nå målene man ønsker, og i denne sammenhengen utvikle språket hos barn med autisme. Ved at barnehagen har motiverte medarbeidere vil dette være med på å øke sannsynligheten for å utvikle språket. Sett på en annen side, får ikke alle i avdelingen kursingen og kompetansen de trenger for å jobbe med barn med ASF. Dette kan være med på å dra motivasjonen i negativ retning, fordi man som ansatt har et behov av å mestre jobben, og vite at jobben man gjør har stor betydning for bedriften og samfunnet, som er et av behovene i Mashlows behovspyramide, som er sterkt koblet opp mot motivasjonsteorier.

Videre ser man at ikke alle ansatte har kompetansen som trengs, noe som kan påvirke språkutviklingen i negativ retning. Dette er fordi i barnehagehverdagen kan det oppstå sykdom osv., som gjør at de trenger vikarer. Det er her viktig at vedkommende har kompetansen som trengs, og vet viktigheten av å forstå hva ASF er og forstå barnet for å kunne jobbet mest mulig effektivt og riktig med barna.

5.5 Foreldresamarbeid

Som sagt er samarbeid mellom barnehagen og foreldre viktig for at barnehagehverdagen skal bli best mulig for barnet og at hverdagen skal bli en best mulig læringsarena. Sett opp mot teori ser man ut ifra funnene, at barnehagen og foreldre har et godt samarbeid, der det er en gjensidig samtale og foreldrene kommer med tanker om hvilke behov som må dekkes for barnet. Ved å ha et slikt samarbeid som dette, har foreldrene hele veien kontroll på hvilke aktiviteter som gjennomføres, og foreldre og barnehagen kan reflektere over i hvilken grad det var en suksess, eller i hvilken grad det trengs justeringer. Dette samarbeidet er med å påvirke barnehagen til å være den beste mulige læringsarenaen som overhodet mulig.

6.0 Handlingsalternativer

Ved hjelp av mine funn, drøfting og analyser har jeg kommet frem til to handlingsalternativer som beskriver hvordan barnehagen kan tilrettelegge for språkutvikling for barn med autisme i større grad enn før.

6.1 Dele barn inn i smågrupper og tilpasse leken etter barnas interesser

Det første handlingsalternativet innebærer at barnehagen må i større grad ta i hensyn til barnas interesser og dele barn inn i små lekegrupper. Gjennom min analyse skisserer jeg i hvilken grad barnas interesser og oppdeling i smågrupper har betydning for språkutvikling for barna. Ved å tilrettelegge leken ved hjelp av barnas interesser vil det øke oppmerksomheten og fokuset ved leken, som igjen vil resultere i et godt resultat i leken. Det er derfor man ønsker å knytte leken opp mot interessene til barna. Ut ifra mine oppsiktsvekkende funn gjennom arbeid som assistent i Covid-19 tiden, så jeg også viktigheten av oppdeling av smågrupper (kohorter). For å utvikle språkutviklingen i barnehagen har jeg derfor kommet frem til et handlingsalternativ som vil tilrettelegge for språkutviklingen i barnehagen:

Barnehagen bør tilrettelegge leker i henhold til barnets interesser og dele barn inn i smågrupper.

6.2 Kompetanseutvikling

Det andre handlingsalternativet blir sett i sammenheng mellom viktigheten av kompetanse i arbeid av barn med autisme, og det høye sykefraværet blant de ansatte i bhg. I henhold til analysen kan det se ut til at ansatte om må steppe inn i rollen ved sykefravær ikke har kompetansen som trengs. Dette ser ut til å komme av at den tause kunnskapen ikke deles, og at det i for liten grad tas hensyn til kompetanseutvikling blant alle ansatte. Det andre handlingsalternativet er:

Ledelsen må jobbe direkte mot kompetanseutvikling mot alle ansatte som skal være i nærvær med barn med ASF, og skape et lærende arbeidsmiljø der de ansatte ønsker å dele erfaringer og kunnskap med hverandre.

7.0 Konklusjon

I min bacheloroppgave har jeg tatt for meg hvordan man skal utvikle språket for barn med autisme. For å finne svar på dette har jeg utarbeidet meg et teorikapittel som tar for seg viktige teorier om tilretteleggelse for barn med autisme, sett opp mot min datainnsamling. Min datainnsamling er tatt utgangspunkt i ved hjelp av pedagogisk leder og styrer i barnehagen, der jeg utarbeidet en intervjuguide som omhandlet viktige spørsmål om tilrettelegging for barn med autisme.

Ved å analysere funnene opp mot teorien jobber barnehagen svært godt innenfor kartlegging og struktur. Barnehagen benytter seg av ASK på en god måte, der de tar igang bruken av

PODD som er med på å fremme språkutvikling. Ved hjelp av analysene mine, ser jeg derimot at barnehagen i alt for liten grad tar hensyn til barnas interesser i lekplanleggingen. Videre så man at barnehagen i større grad bør benytte seg av bruken av små lekegrupper fordi barn ofte lærer best gjennom å se på, og å høre på hverandre. Gjennom min periode som ansatt har jeg selv sett viktigheten og betydningen av å dele barn i smågrupper for å få et gjensidig samspill mellom barna i barnehagen. Innenfor ledelse er personalet motiverte, men sett opp mot teorigrunnlaget kan motivasjonen øke, og barnehagen bli en bedre læringsarena av at man utvikler kompetansen hos alle ansatte. Dette er fordi at i arbeid med barn med ASF er det viktig å vite hva autisme er, kjenne barnet og hvordan man skal jobbe med barnet. Foreldresamarbeid er som sagt en viktig del i for å skape den beste læringsarenaen. Som man ser i analysene jobber barnehagen og foreldrene svært tett og riktig sett opp mot teorien. Her har barnehagen og foreldrene en kommunikasjon vedrørende aktivitetene som skal gjennomføre, der foreldrene også har mulighet til innspill. Ved hjelp av mine analyser kom jeg derfor frem til to handlingsalternativer til barnehagen. Disse handlingsalternativet er:

- Barnehagen bør tilrettelegge leker i henhold til barnets interesser og dele barn inn i smågrupper.
- Ledelsen må jobbe direkte mot kompetanseutvikling mot alle ansatte som skal være i nærvær med barn med ASF, og skape et lærende arbeidsmiljø der de ansatte ønsker å dele erfaringer og kunnskap med hverandre.

Med bakgrunn i mine analyser der jeg koblet datainnsamling opp mot teori mener jeg at disse handlingsalternativene vil være med på å utvikle språkutviklingen for barn med autisme. Dette er dette som konkluderer min bacheloroppgave.

8.0 Vedlegg**Vedlegg1**

Måned	Oppgaver
Januar	Forme en problemstilling og starte med innledningskapittelet. Planlegge ulike teorier man kan bruke
Februar	Ferdigstille innledningen Starte med teori Planlegge når og hvordan man skal gjennomføre intervju
Mars	Ha ferdigstilt teorikapittelet Gjennomføre intervjuene Skrive metodekapittel
April	Lage analysekapittel, der jeg drøfter funnene fra intervjuene.
Mai	Innlevering, og ferdigstillelse av oppgaven

Fremdriftsplan for bacheloroppgaven

Vedlegg 2

Illustrasjon av Tras (<https://journals.uio.no/sakprosa/article/view/5998/5547>).

Vedlegg 3

Mitt skip er lastet med (temaside)

@

Illustrasjon av PODD (<https://www.tks2.no/ask/?p=604>).

Vedlegg 4

Intervjuguide

Intervjuguide til spesialpedagog

Arbeid med barn

1. Har dere noen rutiner vedrørende kartlegging før dere setter i gang med tilrettelegging?
2. Har de ansatte som arbeider med barna kunnskapen som trengs?
 - Hvorfor er det viktig?
 - o Hvorfor er det så viktig at de ansatte ved viktigheten av å ha kunnskap rundt temaet? Hvordan påvirker dette utførelsen?
 - Kompetanseutvikling?
 - Kunnskap om individuelle forskjeller blant barna?
3. Hvordan jobber dere med barn med autisme?
 - Hvordan kommuniserer du/dere med barnet?
 - Hvilke metoder bruker dere for å tilrettelegge på best mulig måte?
 - o PODD/ASK
 - o Gentle teaching
 - o Forsterkning/belønning
 - I hvilken grad vektlegger dere struktur i arbeid med tilrettelegging av barn med autisme?

Intervjuguide til foreldre

1. Hvordan opplever du/dere at barnehagen tilrettelegger for barnet deres?
 - Hva/ hvilke tiltak gjør de?
 - Hva mener du de burde gjort annerledes?
2. Hva synes dere er den beste måten å jobbe med barnet på? Eks. Dagsplaner
3. I hvilken grad føler du barnehagen tar barnet og dens utvikling på alvor?
4. Hvordan kommuniserer og trener dere med barnet?
5. Har barnehagen noen rutiner vedrørende kartlegging før de setter igang med tilrettelegging av barnet før barnehagestart? Isåfall hvilke/hvordan?

Styrer og pedagogisk leder

1. Har dere noen rutiner vedrørende kartlegging før dere setter i gang med tilrettelegging?
2. Hvordan jobber dere med barn med autisme?
 - Hvordan kommuniserer du/dere med barnet?
 - Hvilke metoder bruker dere for å tilrettelegge på best mulig måte?
 - o PODD/ASK
 - I hvilken grad vektlegger dere struktur i arbeid med tilrettelegging av barn med autisme?
3. Har de ansatte som arbeider med barna kunnskapen som trengs?
 - Hvorfor er det viktig?
 - o Hvorfor er det så viktig at de ansatte ved viktigheten av å ha kunnskap rundt temaet? Hvordan påvirker dette utførelsen?
 - Kompetanseutvikling?
 - Kunnskap om individuelle forskjeller blant barna?

9.0 Litteraturliste

Asbergertips, 2020, 17.01. Dagsplan – hjemme. Hentet fra:

<https://www.aspergertips.no/dagsplan-hjemme/>

ASK-løftet, (2011, 30.04). Håndtegn. Hentet fra: https://www.tks2.no/ask/?page_id=570

ASK-løftet (2010.21.05) Materiell til barneleker laget med grafiske tegn. Hentet fra:

<https://www.tks2.no/ask/?p=604>

Autismeforeningen. (2015, 22.07). Jobber du med autismespekterforstyrrelser? Hentet fra:

<https://autismeforeningen.no/m%C3%A5lgrupper/fagpersoner/?fbclid=IwAR0a7iJzpKkBeMPCGbS3Nz2C3A0xmLRFMuyPu8g1RiBZmBUXnNp07XCG30o>

Alfheim I, Dyrkorn Fodstad C, Semundseth M, Østbø Munch C, 2018. *Språklæring det siste året i barnehagen*. Universitetsforlaget: Oslo

Barnehageloven (2016). Lov om barnehager LOV-2005-06-17-64. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

Ben-Arieh, J. & Miller, H.J. (2009). *The educator's guide to teaching students with autism spectrum disorders*. CA: Corwin Sage publication Ltd.

Bjåstad, J (2011, 05.01). Kan barn og ungdom med Aspergersyndrom og høytfungerende autisme ha nytte av kognitiv atferdsterapi? Hentet fra:

<https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2011/01/kan-barn-og-ungdom-med-asperger-syndrom-og-hoytfungerende-autisme-ha-nytte-av>

Bergsland, M. 2019, 20.09. PowerPoint Introduksjon til bacheloroppgaven. Hentet fra ITS Learning DMMH.

Bjerkeallen (201.01.02). Lek. Henter fra: <https://bjerkealleen.kanvas.no/2013/01/lek/>

Berg, E, Guddingstua H og Lundemo K. (2018, 28.08) Hvordan kan mellomledere tilrettelegge for kunnskapsdeling. Hentet fra: <https://nordopen.nord.no/nord->

xmlui/bitstream/handle/11250/2566793/bergguddingstualundemo.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Dahl, Ø. 2018.10.12. Metode. Hentet fra:

<https://ndla.no/nb/subjects/subject:18/topic:1:193544/topic:1:82840/resource:1:82849>

Dahlum, S (2018, 20.02) Validitet. Hentet fra:

https://snl.no/validitet?fbclid=IwAR1X6zYTUU5qjNq-zTe6_bbcq_kZW43WcK8-65Wk_aXH5pguXP70DFveChQ

Eldevik, S. (2019, 02.05). EIBI på norsk. Hente fra: <https://film.oslomet.no/hva-er-eibi>

Foreldreutvalget for barnehager (2012, 27.06) Hva er en smågruppe? Hentet fra:

<https://www.fubhg.no/smaagrupper.261656.no.html>

Fresjarå H, 2018, 01.10. Informasjonsstøtte med bilder. Hentet fra:

https://www.kunnskapsbanken.net/informasjonsstotte-med-bilder/?fbclid=IwAR0gdQxtH5DA_ql8-CPsL99Au0OOArbDLf2IDWSFZvaxu2mWM8aJESHrxY8

Folkehelseinstituttet (2015, 03.11) Autisme. Hentet fra:

<https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/psykisk-helse-barn-unge/autisme---faktaark/>

Glaser, V, 2018. Foreldresamarbeid Barnehagen i et mangfoldig samfunn.

Universitetsforlaget: Oslo

Glenn sender, (2014.12.08). EIBI. Hentet fra: <http://www.glennesenter.no/tioba/>

Grønmo, S (2020, 10.01) Kvalitativ metode. Hentet fra: https://snl.no/kvalitativ_metode

Grøver, V, 2018. *Å lære språk i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk

Helsebiblioteket (2019,18.02) Autisme og autismspekterforstyrrelser. Henter fra:

<https://www.helsebiblioteket.no/pasientinformasjon/nevrologi/autisme>

Helsenorge (2017, 25.01). Autisme. Hentet fra: https://helsenorge.no/sykdom/psykiske-lidelser/utviklingsforstyrrelser/autisme?fbclid=IwAR0cKI7Y80CveHde6g3r_aYfWh2TL SVN CL2BN9vGhQzDegOziYPz5t9UxOQ

Hetland, I. 2014.29.04. Dyktige ledere tilrettelegger for kunnskapsdeling. Hentet fra: <https://www.dagensperspektiv.no/synspunkt/ingrid-roth-hetland/dyktige-ledere-tilrettelegger-for-kunnskapsdeling>

Hildebrand, K,B, Autismeforeningen, (2019, 14.05) Førskolebarn med ASD Hentet fra: https://autismeforeningen.no/2019/03/19/forskolebarn-med-asd/#31_Praktiske_sporsmal

Hjelp til hjelp (2016, 02.12). Hva er autisme. Hentet fra:

https://www.hjelptilhjelp.no/4-autisme?fbclid=IwAR1uIBDDtJwAQVX66U7eFIJug5s_L6sxBvvLy5C1WmArdFqRqP4PV7Ut-6c

Isaac Norge, (2014.30.07) Materielle tegn/konkreter. Hentet fra:

<https://www.isaac.no/fagstoff/tegnsystemer-i-ask/podd/>

Jacobsen, (2005). Kvalitative intervjuer og observasjon. Hentet fra:

<https://www.uio.no/studier/emner/jus/afin/FINF4002/v12/Metode.kval.intervjuer.pdf>

Kristoffersen, K, E og Simonsen, G, H (2012, 09.03). Språkkartlegging - viktig og nødvendig. Hentet fra:

<https://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/sprakvansker/kartlegging/hvorfor-kartlegge.html>

Kvåle, G. (2018.08.11). Kartlegging, kos og kontoroll: en kritisk analyse av TRAS-skjemaet som multimodal tekst. Hentet fra: <https://journals.uio.no/sakprosa/article/view/5998/5547>

Lillemyr, O, 2012. *Lek – opplevelse – læring i barnehage og skole*. Universitetsforlaget: Oslo

Malt, U (2019, 31.10) Autismespekterforstyrrelser. Hentet fra:

<https://sml.snl.no/autismespekterforstyrrelser>

Motivere, 2013.19.03. Hvorfor er motivasjon viktig. Hentet fra: <https://motivere.no/hvorfor-er-motivasjon-viktig/>

Norges helseinformatikk (2020, 22.01) Symptomer og tegn ved autismespekterforstyrrelser.

Hentet fra: https://nhi.no/sykdommer/barn/autisme/autisme-symptomer-og-tegn/?fbclid=IwAR1obH7i_Tqwko2zZ6q2KZzcZj9f6LrwIrdkHknvLKarr7sjDMdKSYhm9Uc

Omdal, Heidi. 2016. *Når barnet unngår å snakke - selektiv mutisme i barnehage og skole*. 1. utg. Oslo: Universitetsforlaget

Paul, R. (2008). Intervention to Improve Communication in Autism. I *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 17, 835 - 856.

Regionalt fagmiljø for autisme, ADHD, Touretts syndrom og narkolepsi – Helse Sør-Øst. (2012, 10). Hentet fra: <https://oslo-universitetssykehus.no/seksjon/regional-kompetansetjeneste-for-autisme-adhd-tourettes-syndrom-og-narkolepsi-helse-sor-ost/Documents/rapport%20tidlig%20identifisering%20og%20tjenester.pdf>

Sansetap, 2019, 17.10). Kommunikasjon og spark. Hentet fra: <https://www.sansetap.no/barn-unge-kombinerte-sansetap/deltakelse/medfodt/kommunikasjon-og-sprak/>

Sander, K. 2019,15.12. Etske retningslinjer for forskning. Hentet fra: <https://estudie.no/etske-retningslinjer-forskningen/>

Shriver, M.D., Allen, K.D. & Mathews, J. R. (1999). Effective assessment of the shared and unique characteristics of children with autism. *School Psychology Review*, 28(4), 538-558.

Soda (2018, 29.07) Autisme og mobbing. Hentet fra: <https://autismenyheter.no/autisme-og-mobbing/>

Solhjell, H, 2011. Lekens betydning for barn. Hentet fra: <https://famlab.no/2015/11/09/lekens-betydning-for-barn-2/>

Skolediskusjon 2020. Maslows behovspyramide. Hentet fra: <https://skolediskusjon.no/kompendier/psykologi/maslows-behovspyramide>

Statped, 2013. Samspill, lek og kommunikasjon. Hentet fra: <https://www.statped.no/globalassets/laringsressurs/dokumenter/01-bokhefte/samspill-lek-og-kommunikasjon-digital-v1.pdf>

Statped, 2018, 30.10. Statped Magasinet. Hentet fra: <https://www.statped.no/statpedmagasinet/statpedmagasinet-2--2018/?depth=0>

Statped (2018, 15.10). Andrea ved Lund skole lærte seg å lese med ASK. Hentet fra:

<https://www.statped.no/statpedmagasinet/statpedmagasinet-2--2018/andrea-ved-lund-skole-larte-a lese-med-ask/#5.3>

Statped (2020, 21.11) Autisme og inkludering i barnehagen. Hentet fra:

<https://www.statped.no/autisme/inkludering-i-barnehagen/>

Statped, 2020, 08.05) Kombinerte syns- og hørseltap i barnehagen

<https://www.statped.no/kombinerte-syns--og-horselstap-og-dovblindhet/kombinerte-syns--og-horselstap-i-barnehagen/kommunikasjon/>

Statped, 2020. 25.03. Tematavler for pekeprating. Hentet fra:

https://www.statped.no/ask/tematavler-for-pekeprating/?fbclid=IwAR3a1HpBB09GTqaJUYE77NjyPxyiky_juUQ2ZfPX_ohPkBFm_zZ5Paha9fw

Statped (2020, 18.03). Autisme og tilrettelegging. Hentet fra:

<https://www.statped.no/autisme/autismespekterforstyrrelser-og-tilrettelegging2/autismespekterforstyrrelser-og-tilrettelegging/>

Statped (2020, 12.01). Hva er alternativ og supplerende kommunikasjon? Hentet fra:

<https://www.statped.no/ask/hva-er-alternativ-og-supplerende-kommunikasjon/>

Stortinget, 2017.06.04. Representantforslag fra stortingsrepresentantene Freddy de Ruitter, Torger Micaelsen, Tove Karoline Knutsen, Ruth Grung, Ingvild Kjerkol og Karin Andersen om en helhetlig plan for autisme. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2016-2017/dok8-201617-090s/?all=true>

Sykepleien. 2011.01.02. Å skape data fra kvalitativt forskningsintervju. Hentet fra:

<https://sykepleien.no/forskning/2011/02/skape-data-fra-kvalitativt-forskningsintervju>

Sykepleien, 2019, 31.10. Kvalitet i kvantitativ metode – et innblikk. Hentet fra:

<https://sykepleien.no/forskning/2019/09/kvalitet-i-quantitativ-metode-et-innblikk>

Tetzchner S, og Martinsen H. 2002. *Alternativ og supplerende kommunikasjon*. Gyldendal Akademisk: Oslo

Universitetet i Oslo (2019, 25.05) Slik kan barnehagen hjelpe barn med autisme inn i leken.

Hentet fra: <https://forskning.no/barn-og-ungdom-partner-pedagogikk/slik-kan-barnehagen-hjelpe-barn-med-autisme-inn-i-leken/1340876>

Utdanningsdirektoratet, 2016, 07.06. Hva er ASK? Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/ask/ASK-skole/hva-er-ask-og-hvem-har-behov-for-det/>

Vartun, M Folkehelseinstituttet (2015, 03.11) Autismen. Hentet fra:

<https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/psykisk-helse-barn-unge/autisme---faktaark/>

Vartun, M (2019, 27.05) Slik kan barnehagen hjelpe barn med autisme inn i leken. Hentet fra:

<https://utdanningsforskning.no/artikler/slik-kan-barnehagen-hjelpe-barn-med-autisme-inn-i-leken/>

Zachrisen, B, 2015. *Like muligheter i lek? Interetniske møter i barnehagen.*

Universitetsforlaget: Oslo

Öhman, M, 2012. *Det viktigste er å få leke.* Pedagogisk forum: Oslo